

Elena Ferrante

Příležitostné
nápady

ilustrace
Andrea Ucini

PROSTOR

Příležitostné nápady

Vyšlo také v tištěné verzi

Vyrobeno pro společnost Palmknihy - eReading

Elena Ferrante

Příležitostné nápady – e-kniha

Copyright © PROSTOR, nakladatelství, s. r. o., 2020

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

Elena Ferrante
Příležitostné nápady

PROSTOR

Elena Ferrante

Příležitostné nápady

ilustroval
Andrea Ucini

přeložila Anna Kudrnová

PROSTOR | PRAHA | 2020

Copyright © 2019 by Edizioni e/o
Illustrations © Andrea Ucini, 2020
Czech edition © PROSTOR, 2020
Translation © Anna Kudrnová, 2020

ISBN 978-80-7260-446-3 tištěná kniha
ISBN 978-80-726-0446-3 ePub
ISBN 978-80-726-0446-3 mobi
ISBN 978-80-726-0446-3 pdf

Na podzim roku 2017 mi redaktoři britského *Guardianu* navrhli, že bych pro noviny mohla psát každotýdenní sloupek. Polichotilo mi to, zároveň jsem se ale bála. S něčím takovým jsem neměla žádnou zkušenost a obávala jsem se, že to nezvládnou. Po dlouhém váhání jsem redakci napsala, že návrh přijmu, pokud mi pošlou seznam otázek, na které budu jednu po druhé ve vymezeném prostoru odpovídat. S mým požadavkem ihned souhlasili, stejně tak s podmínkou, že sloupek nebude vycházet víc než rok. Rok pomaličku uplynul a byl pro mě poučný. Nikdy se mi nestalo, že bych musela psát z povinnosti, uzavřená v pevně ohraničeném prostoru, o tématech, která mi na moje vlastní přání vybrali nekonečně trpěliví redaktoři. Jsem zvyklá samostatně hledat příběh, postavy, logiku, klást jedno slovo za druhé, téměř vždycky namáhavě, a hodně škrtat; a nakonec to, co najdu – tedy za předpokladu, že něco najdu –, překvapí hlavně mě. Jako by jedna věta vyvolávala další na základě mých ještě nejistých záměrů, a já nikdy nevím, jestli je výsledek dobrý, nebo ne: a přesto je tu a je potřeba na něm pracovat, přichází chvíle, kdy text dostane požadovanou formu. Ale v prózách pro *Guardian* hrál prim nepředvídatelný střet mezi tématem zadaným redakcí a naléhající nutností psát. Pokud

po prvním nahození příběhu bezprostředně následuje dlouhé, někdy velmi dlouhé období prohlubování, přepisování, rozšiřování a osekávání, tady jsem tento proces omezila na minimum. Tyhle texty se zrodily tak, že jsem bez přípravy procházela paměť a hledala v ní nějaký drobný ilustrativní zážitek. Přitom jsem bezděky sahala k názorům, které jsem si vytvořila z knih přečtených před mnoha lety, které se rozpojovaly a zase spojovaly díky další četbě, následovala jsem spontánní popudy vyvolané samotnou potřebou psát, dospívala ke kvapným závěrům, jakmile už jsem vyčerpala vymezený prostor. Zkrátka to bylo nové cvičení: pokaždé jsem ve spěchu ponořila vědro do jedné z temných hlubin své hlavy, vytáhla ven nějakou větu a s úzkostí čekala, jaké další přijdou za ní. Výsledkem je nyní tahle knížka, která začíná nahodile 20. ledna 2018 vyprávěním o jednom poprvé, z podstaty nejistým, a končí nahodile 12. ledna 2019, kdy se zaměřuje na jedno naposledy. Lákalo mě uspořádat texty nějakým promyšlenějším způsobem a nastínila jsem si možné klíče. Ale rozmístit je na stránky knihy tak, jako by vznikly na základě dobře rozváženého projektu, mi připadalo jako podvod, a nakonec jsem je nechala seřazené podle data vydání. Nechtěla jsem skrývat, hlavně před sebou, jejich ráz příležitostných úvah, ostatně nijak odlišných od těch, kterými každý den reagujeme na svět, ve kterém nám bylo dáno žít.

Texty

Poprvé

20. ledna 2018

Před časem jsem si naplánovala, že budu vyprávět o svých „poprvé“. Několik jsem si jich vypsalala: první pohled na moře, první cesta letadlem, první opilost, první zamilování, první milování. Bylo to cvičení stejnou měrou namáhavé jako plané. Jenže copak to mohlo být jinak? Na „poprvé“ se díváme příliš shovívavě. Už ze své podstaty se tyto vzpomínky zakládají na nezkušenosti, záhy je pohltily všechny následující zážitky téhož druhu a ony neměly čas získat svou

nezávislou formu. A přesto si je vybavujeme se zalíbením, steskem, přisuzujeme jim moc neopakovatelného. Kvůli tomuto zásadnímu rozporu se můj projekt okamžitě ukázal jako děravý, ale definitivně ztroskotat až tehdy, kdy jsem se pokusila popravdě vylíčit svou první lásku. Pro tenhle konkrétní případ jsem usilovně pátrala v paměti po významných prvcích, a našla jsem jich věru málo. On byl velmi vysoký, velmi hubený a připadal mi krásný. Bylo mu sedmnáct, mně patnáct. Vídali jsme se každý podvečer v šest hodin. Chodívali jsme do opuštěné uličky za autobusovým nádražím. Mluvil se mnou, ale málo, líbal mě, ale málo, hladil mě, ale málo. Zajímalo ho hlavně to, abych ho hladila já. Jednou večer – bylo to večer? – jsem ho políbila tak, jak bych ráda, aby on líbal mě. Udělala jsem to s dychtivou, necudnou náruživostí, která mě poté přivedla k rozhodnutí, že už se s ním nebudu vídat. Jenže jsem nevěděla, jestli se tahle událost – jediná zásadní v mém vyprávění – opravdu stala při té příležitosti, nebo během dalších krátkých zamilování, která následovala. A byl ten kluk nakonec opravdu tak vysoký? A scházeli jsme se opravdu za autobusovým nádražím? Nakonec jsem zjistila, že ze své první lásky si přesně pamatuji především vlastní zmatenost. Milovala jsem toho chlapce tak, že při pohledu na něj jsem ztrácela veškeré ponětí o světě a bylo mi skoro na omdlení, ne ze slabosti, ale z přebytku energie. Nic mi

nestačilo, chtěla jsem víc a překvapilo mě, že on, který mě tolik chtěl, naopak zničehonic zjistil, že mě nepotřebuje, a utekl, jako bych už nebyla k ničemu. Dobře, řekla jsem si, napíšu o tom, jak je první láska vesměs neuspokojivá a záhadná. Ale čím víc jsem na tom pracovala, tím víc jsem zaznamenávala nejasnosti, úzkost, nespokojenost. Proto se text vzpíral, snažil se vyplňovat prázdná místa, dodávat té zkušenosti stereotypní melancholii ztraceného dospívání. Pročež jsem si řekla, že s vyprávěním o „poprvé“ končím. To, čím jsme bývali na začátku, je jen rozmazaná barevná skvrna pozorovaná ze břehu toho, čím jsme dnes.

Strachy

27. ledna 2018

Nejsem statečná. Bojím se hlavně čehokoli, co se plazí a leze, a nejvíc ze všeho hadů. Bojím se pavouků, červotočů, komárů, dokonce i much. Bojím se výšek, a tudíž výtahů, lanovek, letadel. Bojím se samotné země, na kterou šlapeme, když si představím, že by se mohla rozevřít nebo se nějakou náhlou poruchou vesmírných mechanismů zřítit jako v říkance, kterou jsme opakovaly jako holčičky, když jsme si hrály v kruhu (točí se svět kolkolem, báb a spadne celá zem: jakou

jsem z těch slov měla hrůzu). Bojím se všech lidí, kteří si počínají násilně: bojím se jich, když křičí, když urážejí, když staví na odiv slova opovržení, hole, řetězy, řezné nebo střelné zbraně, atomové bomby. A přesto, kdykoli bylo potřeba ukázat nebojácnost, už od dětství jsem cítila povinnost chovat se nebojácně. Brzy jsem si zvykla bát se méně opravdových nebo imaginárních nebezpečí a mnohem víc chvíle, kdy jiní nebo jiné reagovali tak, jak jsem já, ztuhlá strachem, reagovat nedokázala. Takže co když moje kamarádka ječely, protože se objevil pavouk? Překona-la jsem svůj odpor a zabila ho. Když mi milovaný muž navrhl dovolenou ve vysokých horách, kde se nevyhnutelně muselo jezdit sedačkovou lanovkou? Orosila jsem se, ale jela jsem. Jednou jsem smetákem a lopatkou s vřískotem vyhodila ven hada, kterého mi kočka přinesla pod postel. A pokud někdo ohrožuje moje dcery, mě, jakoukoli lidskou bytost, jakékoli neagresivní zvíře, překonám chuť utéct. Moderní názor zní, že právě ten, kdo reaguje tak, jak jsem se umíněně naučila reagovat já, má pravou odvahu: ta prý totiž spočívá v onom překonání strachu. Ale já s tím nesouhlasím. My bázliví a zároveň bojovní lidé stavíme nad všechny svoje strachy hrůzu z toho, že ztratíme sebeúctu. Neskromně jí přikládáme obrovskou cenu a jen proto, abychom nemuseli čelit vlastnímu ponížení, jsme schopni čehokoli. Zkrátka zaháníme strachy ne z altruistických,

ale egoistických důvodů. A z toho, musím přiznat, mám obavy. Vím už dlouho, že někdy přeháním, a tak se snažím tlumit agresivní reakce, ke kterým jsem se nutila od dětství. Učím se přijímat strach, dokonce ho projevovat se sebeironií. Začala jsem to dělat, když jsem pochopila, že moje dcery se děsily, když jsem je s přehnaným zápalem ochraňovala před různým nebezpečím – malým, velkým, imaginárním. Možná by nám ze všeho nejvíc měla nahánět strach bezhlavost vystrašených lidí.

Deníky

3. února 2018

Jako malá jsem si pár let psala deník. Byla jsem nesmělá dívka, říkala jsem na všechno ano, většinou jsem mlčela. Zato ve svém sešitu jsem se plně realizovala: podrobně jsem popisovala, co se mi každý den stalo, nejtajnější příhody, odvážné myšlenky. Proto jsem si ohledně svého deníku dělala velké starosti, bála jsem se, že by sešit mohl najít někdo z rodiny, zvláště moje matka, a přečíst si ho. A tak jsem nedělala nic jiného, než že jsem vymýšlela bezpečné skrýše, které mi

ale záhy začaly připadat nespolehlivé. Proč jsem měla takové obavy? Zatímco v každodenním životě jsem ze samých rozpaků a obezřetnosti pomalu ani nehlesla, deník ve mně vyvolával touhu po pravdě. Říkala jsem si, že v psaném textu nemá smysl se omezovat, a tudíž jsem psala zejména – nebo možná výhradně – o tom, co bych raději zamlčela, a mimo jiné jsem používala slova, která bych si v mluveném projevu nikdy netroufla vyslovit. Brzy se z toho vyvinula situace, která mě vyčerpávala. Na jednu stranu jsem každý den snaživě psala, abych sama sobě ukázala, že jsem nelítostně upřímná a že mi v tom nikdy nic nezabrání; na druhou stranu jsem se hrozila toho, že by někdo na moje stránky jen pohlédl. Tento rozpor mě provázel dlouho a v mnoha ohledech přetrvává ještě dnes. Jestliže jsem psaním chtěla zviditelnit to, co by jinak zůstalo dobře schované v mé hlavě, tak proč jsem žila v úzkosti z toho, že můj deník někdo odhalí? Kolem mého dvacátého roku to začalo vypadat, že jsem našla uspokojivé řešení. Musela jsem přestat s psaním deníků a přesměrovat svou touhu po sdělování pravdy – těch pravd, které jsem se nejvíc bála vyslovit – k fikci. Tou cestou jsem se vydala i proto, že samotný deník se stával fikcí. Velmi často jsem například neměla čas psát den co den, ale pak se mi zdálo, že se tím přerušuje řetězec příčin a následků. Tehdy jsem prázdná místa vyplňovala zpětně datovanými texty.

Přítom jsem událostem a úvahám dávala souvislost, kterou stránky psané den po dni postrádaly. Nejspíš proto zkušenost s deníkem a jeho rozpory nemálo přispěla k mému přerodu ve spisovatelku. Cítila jsem se ve fikci i se svými pravdami jistější. Vlastně hned, jak se můj nový způsob psaní ujal, jsem svoje sešity zahodila. Udělala jsem to, protože mi připadalo, že jsou jazykově neohrabané, postrádají myšlenky, které by za něco stály, že jsou plné dětinského zveličování, a hlavně že jsou na míle vzdálené tomu, jak jsem už tehdy chtěla vzpomínat na dospívání. Od té doby jsem už nikdy nepocítila potřebu psát deník.

Konec

10. února 2018

Stále častěji slýchám svoje přítelkyně a přátele říkat: nebojím se smrti, ale nemoci. A tu větu používám i já. Když se ji pokusím rozvést, abych jí trochu víc porozuměla, zjišťuji, co pro mě znamená: neděsím se myšlenky, že přestanu existovat, ale škod způsobených léčebnými procesy, kolísáním mezi iluzí vyléčení a deziluzí, muky umírání. Jako bych přiznávala, že ve skutečnosti mi nahání obavy ztráta zdraví se vším, co to obnáší: oslabením, postupující nemožností,

redukci všech radostí na pouhé konstatování toho, že jsem to ještě „já“ a že zatím, ať je mi dobře nebo zle, jsem naživu. Samotná myšlenka smrti tedy v mých představách čím dál víc bledne. Spíš se hrozím konce naplno prožívaného života. Což se odvíjí od toho, že postupem času ztrácím víru v nějakou formu posmrtného života. Dnes si vzpomínám, jak zemřela moje babička. Byla to neaktivnější členka naší domácnosti, a pak ji na celá léta paralyzovala mrtvice. Sedávala v rohu kuchyně a já – nanejvýš desetiletá – jsem z ní necítila utrpení nebo nedůstojnost, ani ona mi byť jen pohledem nedávala najevo, že by to bylo něco nesnesitelného. Pak náhle přišla smrt a já ji vnímala bolestně v náboženském rámci, v němž jsem byla vychovávána. Smrt pro mě znamenala, že babička odešla do nebe a za sebou nechala tělo, z něhož se stala jen tuhá a studená věc. Tato její smrt měla velmi konkrétní obrysy, pocítovala jsem ji jako děsivou nehybnost a zároveň nanejvýš záhadný pohyb. Moje babička přešla do jakéhosi jiného světa. Později mi jakákoli forma náboženské víry začala připadat absurdní a smrt jako by se proměnila. Nehybnost zůstala, pohyb vymizel. Mrtvé tělo bylo nyní prostě známkou ukončení života daného jedince. Dnes bych o zemřelém člověku nikdy neřekla: odešel. Ztratila jsem dojem, že se jedná o jakýsi přesun: nic neodplyne někam jinam, člověk nevstoupí do jiného světa, nevrátí se, nevstane z mrtvých. Smrt je

poslední bod toho úseku života, který nám byl náhodou přidělen. Proto se moje pozornost, tak jako pozornost tolika jiných lidí, soustředila ne na umírání, ale na přežívání. Přejeme si, abychom měli co nejdelší život, který by ale skončil, jakmile se zhorší natolik, že už žádná péče nezaručí jeho snesitelnost. Nevím, jestli je lepší takhle moje dospělá víra, nebo ta, s kterou jsem žila do puberty. Víra není dobrá nebo špatná, slouží jen k tomu, aby dala řád chaosu našich trápení.

Příběhy vymyšlené a pravdivé 17. února 2018

Nedokážu určit, kudy vede hranice mezi pravdivými a vymyšlenými příběhy. Naplánuji si například, že napíšu povídku, v níž ve svých osmačtyřiceti letech v zimě v prázdném venkovském domě zůstanu uvězněná ve sprchovém koutě, kohoutek se nedá zavřít a dojde teplá voda. Stalo se mi to doopravdy? Nikoli. Stalo se to někomu, koho znám? Ano. Bylo té osobě čtyřicet osm let? Ne. Proč tedy budu vyprávění v první osobě, jako by se to stalo mně? Proč říkám, že byla

zima, když ve skutečnosti bylo léto, proč popisují, že došla teplá voda, když ve skutečnosti pořád tekla, proč tu ženu nechávám uvíznutou několik hodin, když se reálná protagonistka vysvobodila za pět minut, proč příběh komplikuji mnoha dalšími událostmi, pocity, úzkostí, vystrašenými úvahami, když je příhoda, kterou jsem si vyslechla, prostinká, nic než malý bezvýznamný incident? Protože – mohla bych odpovědět – se snažím napsat román podle principu, který Gogol shrnul takto: dejte mi nejbanálnější každodenní událost a já z ní udělám komedii o pěti dějstvích. Jenže taková odpověď mi připadá nedostatečná. Abych si ujasnila myšlenky, zkusím naopak zaujmout opačný přístup. Řekněme, že už mám plné zuby shánění historek, z nichž bych udělala komedie o pěti dějstvích. Řekněme, že mám chuť se důsledně držet svědectví své kamarádky. Jdu si s ní tedy promluvit. Vezmu si s sebou iPad a rovnou natočím video, protože chci její vyprávění zaznamenat co nejpřesněji. Pak se vrátím domů a pustím se do práce. Znovu a znovu si pročítám poznámky, znovu a znovu sleduji video, znovu a znovu poslouchám a jsem zmatečná. Jestlipak mi kamarádka doopravdy vypráví události tak, jak se seběhly? Proč se do vyprávění zamotává, když mi popisuje rozbitý sprchový kout? Proč po prvních dobře formulovaných větách následují nefunkční fráze, proč se zvýrazní rytmus dialektu? Proč se při vyprávění ustavičně

dívá doprava? Co je asi napravo, co nevidím na nahrávce a co jsem neviděla ani ve skutečnosti? A jak si budu počínat, až se pustím do psaní? Budu se snažit odhadnout, co se skrývá na pravé straně, co přede mnou možná tají? Uhladím její vyjadřování? Budu věrně zachovávat její přeřeknutí? Potlačím výrazovou nevyrovnanost, nebo ji zveličím, aby byla znatelná? Budu o její verzi událostí pochybovat, budu rozvíjet nějaké domněnky, vyplním prázdná místa? Snaha o věrnost zkrátka nemůže být nezávislá na mé představivosti, na hledání fiktivní koherence, na přisouzení řádu a smyslu, ba dokonce na napodobení chybějícího řádu a smyslu. Každé literární využití textu se svou neodmyslitelnou umělostí vždy obnáší nějakou formu fikce. Rozhodující je spíš to, kolik pravdy se té fikci ve výsledku podaří zachytit.

Jazyková příslušnost

24. února 2018

Mám ráda svou zemi, ale neoplývám žádným vlasteneckým cítěním nebo národnostní pýchou. Kromě toho mi pizza nedělá dobře na žaludek, jím velmi málo špaget, nemluvím hlasitě, negestikuluji, nenávidím veškerou mafii, nevykřikuji „mamma mia“. Národnostní charakteristiky mi připadají jako zjednodušení, která by se měla potlačovat. Být Italka pro mě znamená výhradně to, že mluvím a píšu italsky. Když se to takhle řekne, zní to skoro jako nic, přitom to

znamená velmi mnoho. Řeč je syntéza dějin, geografie, hmotného i duchovního života, neřestí a ctností nejen toho, kdo jí mluví teď, ale i těch, kdo jí mluvili v uplynulých staletích. Slova, gramatika, syntax, to všechno je dláto dávající tvar myšlence. Nemluvě o literární tradici, pozoruhodné rafinerii surové zkušenosti, která funguje řadu staletí, té zásobárně intelektu a výrazových technik, z které jsem ke své hrdosti mohla čerpat a která mě formovala. Když tedy říkám, že jsem Italka, protože píšu italsky, chci tím říct, že jsem Italkou úplně a zároveň jediným způsobem, kterým jsem svolná si přisvojit národnost. Ty ostatní způsoby se mi nelíbí a děsí mě, zvláště když se z nich stane nacionalismus, šovinismus, imperialismus a hanebně využívají jazyk buď k tomu, aby se zabarikádovaly vytvářením nějaké bezúčelné a beztak nemožné čistoty, nebo se do něj vměšují ekonomickou silou či zbraněmi. To se dělo, děje a bude dít, a je to zlo, které smazává rozdíly a tím nás všechny ochuzuje. Mám raději národnost založenou na jazyce jakožto výchozí bod pro rozhovor, jako snahu o překonání bariéry, o pohled za hranici, za všechny hranice, především ty žánrové. Proto jsou pro mě jedinými hrdiny překladatelky a překladatelé (obdivuji se těm, kteří ovládají umění simultánního tlumočení). Mám ráda hlavně ty, kteří zároveň horlivě čtou a sami navrhují překlady. Díky nim se italská kultura šíří po světě a obohacuje

ho a svět se svými mnoha jazyky se setkává s ní, dotváří ji. Ti, kdo překládají, převádějí národy do jiných národů, jsou první, kdo se setkává s jinými způsoby cítění. Dokonce i jejich chyby svědčí o dobře míněném úsilí. Překlad je naše spása, vytahuje nás ze studny, v níž jsme náhodně skončili, když jsme se někde narodili. Jsem tedy každým coulem Italka a jsem na to hrdá. Ale kdybych mohla, ponořila bych se do všech jazyků a nechala na sebe všechny působit. I ten nespolehlivý překladač Google se svým dlouhým seznamem výchozích a cílových jazyků mě utěšuje. Můžeme být mnohem víc než jen tím, co nám přiřkla náhoda.

Smích

3. března 2018

Směju se ráda, bez zábran a často tolik, že mě bo-
lí svaly kolem úst. Také ráda rozesmávám druhé,
ale to se mi daří zřídka. Co připadá komické
mně, totiž zpravidla nikoho nerozesměje. Vzpomínám si na jeden kreslený vtip, který mi jako
holčičce připadal hrozně legrační. Byla v něm vý-
razná cedule zakazující používat klakson: trub-
ka uprostřed kruhu přeškrtnutá obvyklým úh-
lopříčným pruhem. O kousek dál byl nakreslený
kabriolet stojící kvůli roztržitému, nedbalému

chodci, který mu překážel v jízdě. Řidič byl nakreslený, jak se vyklání přes čelní sklo, jednu nohu na sedadle a druhou na kapotě, a přitom hraje chodci u ucha na housle. Smála jsem se a moje kamarádky na to: proč ti to připadá tak vtipné? No, proč? Dodnes mi to není jasné. Určitě mám ráda humor tohoto typu a je mi dobře s každým, kdo umí vymýšlet podobné věci. Možná se směju tomu, že je symbol trubky vykládán doslova: troubit je zakázáno, ale hrát na housle evidentně ne, proto si řidič vzal na pomoc smyčec, aby chodci naznačil, že má uhnout. Možná se směju, protože hra na housle jen tak neobchází zákaz, ale nahrazuje otravný klakson něčím jemnějším. Možná se směju proto, že zákazy ve mně odjakživa vyvolávaly úzkost a takové ohleduplné porušení zákazu, které skoro není porušením, zmírňuje napětí. Humor podle mě dokáže právě tohle: uvolnit to, co bylo napjaté k nesnesení. Jinak mi připadá přeceňovaný. Smích je jen krátký, kratičký úlevný oddech. Nevěřím – a nikdy jsem nevěřila –, že by dokázal zamezit mocenskému bezpráví. Žádná moc nikdy neustoupila před smíchem. Ano, zesměšnění umí mocné rozčílit, ale moci je nezbaví. Stejně tak se ani nedotkne naší zranitelnosti vůči nemoci a smrti. Přesto ve chvíli, kdy se smějeme, méně pociťujeme svérák, v němž pevně vězí náš život. Asi z toho důvodu mě z literárního hlediska zajímá nejvíc ten druh smíchu, který vytryskne

v situacích, kdy je nepředstavitelné, ba až nepatřičné se smát. V knize *Pánův hlas* Stanisława Lema je takový moment: zatímco matka prožívá smrtelná muka, devítileté dítě odejde do svého pokoje, v zrcadle se na sebe pitvoří a směje se. Takový smích tváří v tvář Nesnesitelnému je pro literaturu výzva a je to smích, který mě zajímá nejvíc.

Těhotná

10. března 2018

Byla jsem mizerná matka i výborná matka. Těhotenství změnilo všechno, tělo, pocity, hierarchické uspořádání našich životů. Zvyklost, na základě které jsme se vždycky považovaly za jedinou nedělitelnou osobu, bere za své. Najednou máme dvě srdce, všechny naše orgány se duplikují, zdvojuje se pohlaví, buď jsme jako ženy ženštější, nebo mužštější. A jsme dělitelné, nikoli metaforicky, ale reálnými okolnostmi těla. Když se mi to přihodilo poprvé, bylo těžké to přijmout.